

SEMINARIUM PROBLEMOWE

**ETYKA I "TEOLOGIA PRAKTYCZNA"
ŻYCIA GOSPODARCZEGO**

W TEKSTACH TOMASZA Z AKWINU

dr hab. Marcin Bukała, prof. IFiS PAN

23 listopada 2021

21 grudnia 2021

25 stycznia 2022

22 marca 2022

26 kwietnia 2022

24 maja 2022

14 czerwca 2022

Wprowadzenie do seminarium
(23 XI 2021)

**Tomasz z Akwinu
wobec zagadnień
życia gospodarczego:
rys historyczny, źródła**

na zdjęciu:
przedstawienie **cnoty sprawiedliwości**
na jednej z kolumn kościoła św. Trójcy
i Najświętszej Marii Panny w Strzelnie
(2. poł. XII w.)

Etyka życia gospodarczego w kulturze średniowiecza do XII w.

- domena **prawa kanonicznego**
- kluczowe znaczenie palei do 88 dystynkcji *Dekretu* i dekretów papieskich
- niewielkie zainteresowanie problematyką u teologów
- pierwszym teologiem, na którego zwraca się uwagę w tym kontekście w pracach specjalistycznych, był paryski myśliciel Piotr Cantor (zm. 1197)
- spostrzeżenie Josepha Schumpetera:
etyka katalizatorem rozwoju analizy ekonomicznej
(stąd brak rozwoju analizy w kulturze antycznego Rzymu)

„Palea” do 88 dystynkcji *Dekretu* Gracjana

- „Eiciens Dominus” (D.88 c.11)

/źródło: Pseudo-Chryzostom, *Opus imperfectum in Matthaem*/

- „Quoniam non cognovi negotianem” (D.88 c.12)

/źródło: Augustyn, *Enarrationes in Psalmos, Ps. 70*/

- „Quid est aliud negotium” (D.88 c.13)

/źródło: Kasjodor, [koment. do *Ps. 70*]/

Cytowany werset, wg Wulgaty Klementyńskiej:

„**Quoniam non cognovi litteraturam** [*starsza wersja: negotiationem*],

[¹⁶ introibo in potentias Domini;” (Ps. 70 [71], 15-16)

/we współczesnych wydaniach Biblii Ps. 71/

Przykłady dekretów papieskich w omawianej dziedzinie

- „In civitate”, 1179 (X 5.19.6)
- „Consuluit nos tua devotio”, 1187 (X 5.19.10)
- „Naviganti”, 1234 (X 5.19.19)

X = *Liber extra* = *Dekrety Grzegorza IX* (opracowane przez św. Rajmunda z Penyafort)

Kluczowe pojęcia etyki życia gospodarczego czasów św. Tomasza:

- wartość rzeczy – *valor rei*
- kupno-sprzedaż – *emptio-venditio*
- miara – *mensura*
- słusznna cena – *iustum pretium*
- lichwa – *usura*
- ryzyko – *periculum*
- dobro wspólne – *bonum commune*

Poprzednicy św. Tomasza (1): pierwsi teolodzy rozwijający tę problematykę

- Piotr Cantor i jego uczniowie:
Robert Courson, Tomasz z Chobham
- Wilhelm z Auxerre (*Złota summa*)

Poprzednicy św. Tomasza (2):
bezpośredni poprzednicy, dominikanie i franciszkanie

- Św. Rajmund z Penyaafort
- Autorzy tzw. *Summy* Aleksandra z Hales
(zwłaszcza Jan z La Rochelle)

Teksty św. Tomasza

- Tomasz z Akwinu, *Summa teologii* (II^a-II^{ae}, q. 77-78)
(fragment „traktatu o sprawiedliwości: II^a-II^{ae}, q. 57-122; por.: *Kwestie dyskutowane o złu*)
 - Idem, *O kupnie i sprzedaży na kredyt*
 - Idem, *Komentarz do Etyki nikomachejskiej*
 - Idem, *Komentarz do Polityki*
 - Idem, *O królowaniu*
-
- Idzi z Lessines [Pseudo-Tomasz], *O lichwie*
(zob. biogram autora – H. Anzulewicz)
 - Ptolomesz z Lukki [Pseudo-Tomasz], *O królowaniu* (kontynuacja)

Rysy charakterystyczne ujęcia św. Tomasza

- ujęcie w kategoriach ogólnych, etycznych i teologicznych, bez wchodzenia w analizy szczegółowych przypadków (które uwzględnia np. Piotr Jańowy Olivi)
- podejmowanie problematyki ekonomicznej w związku z cnotą sprawiedliwości
- przejście od terminologii kanonistycznej do filozoficznej, np. zastąpienie prawniczego terminu *causa* terminem *finis*
- podkreślanie znaczenia tego, to realnie i aktualnie istnieje w zestawieniu z tym, co jest tylko prawdopodobne, np. w odniesieniu do problemu *lucrum cessans*
- pierwsze znane bezpośrednio (a nie poprzez pojęcie „oszacowania”) wskazanie na pojęcie wartości rynkowej: *valor „secundum communem forum”*
- „nominalistyczna” koncepcja pieniądza

Dwudzielnosc przekazu sw. Tomasza

- 1. Etyka kupiecka – q. 77
 - 2. Potępienie lichwy – q. 78
-
- Problem częściowej dezaktualizacji argumentacji anty-lichwiarskiej Tomasza w XIV w. przy zachowaniu fundamentalnego znaczenia Tomaszowych założeń etyki kupieckiej

Kontynuatorzy myśli św. Tomasza w XIV i XV w.

Bliscy kontynuatorzy

- Idzi z Lessines – problem lichwy
- Ptolomeusz z Lukki – koncepcja pieniądza
- Remigiusz z Florencji (de Girolamis) – koncepcja dobra wspólnego

wybrani dalsi kontynuatorzy

- Mateusz z Krakowa – w zakresie etyki kupieckiej, ale w mniejszym stopniu w odniesieniu do problemu lichwy
- Św. Antonin z Florencji – synteza założeń św. Tomasza z analizami szczegółowymi i z pewnymi koncepcjami Piotra Oliviego oraz św. Bernardyna ze Sieny

(wg A. Schumpetera św. Antonin był pierwszym człowiekiem, któremu można przypisać całościową wizję procesów ekonomicznych w ich głównych aspektach. F. Braudel mylnie przypisał te słowa Schumpetera do św. Tomasza)

Przykład ciągłości tradycji dominikańskiej

Św. Rajmund z Penyafort, *Summa de paenitentia* (II, tit. 8)

→ Św. Tomasz z Akwinu, *Summa theologiae* (II^a-II^{ae}, qu. 77, 4)

→ Św. Antonin z Florencji, *Confessionale* „Deferecerunt” (cap. 38)